

ТЭОРЫЯ І ПРАКТЫКА ІНАВАЦЫЙНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ Ў АДУКАЦЫЙНАЙ СФЕРЫ

The article the theoretical aspects in introduction of new ideas innovation and novelty into the pedagogical science and educational sphere.

У артыкуле аналізуецца змена сітуацыі ў адукацыйнай сферы ў сувязі з працэсам пераходу да постіндустрыяльнага грамадства, што патрабуе прынцыпова якаснага ўзроўню забеспячэння ведамі, кардынальных зменаў у змесце адукацыйных дысцыплін, пастаяннага абнаўлення адукацыйных тэхналогій – дыстантнага навучання, тэсціравання, стварэння камп'ютэрных праграм навучання і кантролю ведаў ды інш.

У адпаведнасці з Канцэпцыяй развіцця народнай гаспадаркі Рэспублікі Беларусь на 2001–2015 гг. ставіцца задача забеспячэння жыццёвасці і эфектыўнасці нацыянальнай эканомікі, устойлівасці сацыяльна-эканамічных працэсаў. Для гэтага прадугледжаны паступовы пераход да постіндустрыяльнага, інфармацыйнага грамадства на аснове рэалізацыі дасягненняў навукі, новых высокаэфектыўных тэхналогій.

Паўстагоддзя таму прафесар Гарвардскага ўніверсітэта Д. Бэл увёў у навуковы зварот катэгорыю «постіндустрыяльнае грамадства», асноўнымі прыкметамі якога павінны былі стаць тэхналагізацыя, навука, інфармацыя, веды. З узростаннем ролі навукова-тэхнічнага прагрэсу ў забеспячэнні станоўчай эканамічнай дынамікі ў цэнтры ўвагі даследчыкаў паўсталі праблемы стварэння якасна новай рабочай сілы, у той час як да гэтага (у індустрыяльным грамадстве) у якасці прыярытэтнай выступала праблематыка эфектыўнага выкарыстання наяўнай рабочай сілы.

Такім чынам, у сучасным свеце галоўным фактарам эканамічнага росту выступае не прыродны і фізічны, як гэта было раней, а чалавечы капітал, падрыхтоўка якога ставіць шэраг новых праблем як з пункту гледжання праектавання, так і выкарыстання. Адна з сучасных інавацыйных педагагічных канцэпцый, якая знайшла пашырэнне і развіццё найперш у сферы гуманітарных вучэбных дысцыплін, – гэта канцэпцыя навучання, скіраванага на асобу (асобасна арыентаванае навучанне).

Ва ўмовах пераходу да постіндустрыяльнага грамадства ўзнікае неабходнасць стварэння апераджальнай адукацыі, якая рыхтуе спецыялістаў для вырашэння не толькі надзённых задач, але і праблем, узнікненне якіх магчымае ў будучым. Працэс увядзення апераджальнай адукацыі набывае значнасць на фоне хуткага старэння традыцыйных ведаў і тэхналогій. Ва ўмовах традыцый класічнага ўніверсітэта, дзе пачатак

падрыхтоўкі спецыяліста і момант яго непасрэднай запатрабаванасці размежаваны даволі значным тэрмінам, асаблівае значэнне набывае працэс арганічнага спалучэння адукацыйных задач з сур'ёзнымі навуковымі даследаваннямі.

Паводле меркавання М. І. Дземчука, найважнейшым клопатам вышэйшай школы Беларусі павінна стаць дакладнае прагназаванне патрэбаў практыкі ў будучых кваліфікаваных спецыялістах, дзеля чаго неабходна забяспечыць цеснае ўзаемадзеянне адукацыі з фундаментальнай і прыкладной навукай [2]. У гэтай сітуацыі набывае значнасць пераадоленне наяўнага ў сістэме вышэйшай адукацыі сектаральнага і арганізацыйнага адрыву ад навуковай і вытворчай практыкі, паляпшэнне стану інфармацыйнага забеспячэння, умацаванне навукова-адукацыйнай базы, разгрузка вучэбных планаў, павелічэнне долі самастойнай працы студэнтаў, пераадоленне празмернай насцярожанасці ў адносінах да новых ідэй і тэхналогій выкладання з боку выкладчыкаў.

Скіраванасць рэфармавання вышэйшай школы ў сучасных умовах мае на мэце стварэнне адэкватнай мадэлі спецыяліста як прадметнай мэты адукацыйнага працэсу пры абавязковым пашырэнні асартыменту ўласна адукацыйных тэхналогій. Такое спалучэнне вектараў дзеяння і фарміруе сэнс сучаснай адукацыі, якая атрымала назву інавацыйнай. На змену адукацыйнай мадэлі, у якой пераважала тэхналагічная складовая частка на фоне высокай стабільнасці мадэлі спецыяліста пэўнай прафесіі, павінна прыйсці мадэль, якая створыць новую фармацыю кадраў, здольных бесперапынна абнаўляць багаж сваіх прафесійных ведаў. Інавацыйная дзейнасць патрабуе своеасаблівага праектнага мыслення спецыялістаў.

Фарміраванне і выхаванне творчых здольнасцей, арыентаваных на будучыню, павінна стаць сутнасцю найперш гуманітарнай складовай часткі адукацыйнага працэсу, паколькі тэхнічныя навукі даюць веды пра спосабы задавальнення чалавечых патрэбаў, а гуманітарныя вызначаюць сферу іх эфектыўнага прымянення. Вырашэнне гэтай задачы залежыць ад узроўню інавацыйнай культуры. Сучасная Беларусь, паводле вызначэння даследчыкаў, яшчэ не дасягнула стану інавацыйнай успрымальнасці, у краіне толькі пачынае складвацца характэрная для рынкавай эканомікі сістэма мераў, стымуляў і ўмоваў для ажыццяўлення сур'ёзнай інавацыйнай дзейнасці.

Асноўнай мэтай інавацыйнай палітыкі дзяржавы з'яўляецца павышэнне тэхналагічнага ўзроўню і канкурэнтаздольнасці вытворчасці. У Беларусі склалася адметная сітуацыя, калі пры дастаткова магутным навукова-тэхнічным патэнцыяле, значных дасягненнях у розных галінах навукі і тэхнікі, немалых поспехах у распрацоўцы фундаментальных праблем у галіне фізікі, матэматыкі, новых матэрыялаў, праграмных прадуктаў для ЭВМ выкарыстанне гэтага патэнцыялу адбываецца недастаткова эфектыўна. Такі стан патрабуе пошукаў адказу на пытанне, чаму не назіраецца належнага абнаўлення навукова-тэхнічных распрацовак, стварэння сістэмы камерцыялізацыі навуковых вынаходніцтваў.

Пры пераходзе на рынкавыя адносіны мэтай адукацыі становіцца фарміраванне спецыялістаў, здольных працаваць ва ўмовах канкурэнцыі з матывацыяй на поспех. Таму ў адукацыйнай сферы вызначылася кола задач, сярод якіх:

- 1) актывізацыя вучэбнай і навукова-даследчай дзейнасці;
- 2) развіццё інтэлектуальных, эмацыйна-валявых і камунікатыўных якасцей будучых спецыялістаў;
- 3) садзейнічанне дэмакратызацыі вучэбна-выхаваўчага працэсу.

Важнае значэнне пры пераходзе на еўрапейскі адукацыйны стандарт набывае ўкараненне кіраванай самастойнай працы. Стымуляцыя кіраванай самастойнай працы студэнтаў – гэта адзін з найважнейшых рычагоў інавацыйнага вучэбнага працэсу. Кіраваная самастойная праца заклікана забяспечваць пераход ад навучання да саманавучання студэнтаў, зніжэнне аўдыторнай нагрукі як выкладчыка, так і студэнта. Яе можна разглядаць як метады навучання, форму арганізацыі дзейнасці навучэнца, від пазнавальнай дзейнасці, сродак уцягвання студэнта ў самастойную практычную дзейнасць. Спецыялісты вылучаюць такія віды самастойных заданняў: працу паводле ўзору, рэканструктыўна-варыятыўныя, часткова пазнавальныя, даследчыя.

У шэрагу вышэйшых навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь праводзіцца эксперыментальнае ўкараненне кіраванай самастойнай працы ў вучэбны працэс. Так, паводле палажэння, прынятага на гістарычным факультэце БДУ, прадугледжаны падрыхтоўчы, арганізацыйны, матывацыйна-дзейнасны і кантрольна-ацэначны этапы. На падрыхтоўчым этапе распрацоўваецца рабочая праграма (з вызначэннем тэм і заданняў на самастойную працу) і метадычныя матэрыялы; на арганізацыйным чытаецца ўводная лекцыя, праводзяцца ўстанавачныя кансультацыі, вызначаюцца тэрміны і формы здачы прамежка-

вых вынікаў; на матывацыйна-дзейнасным ствараецца станоўчая матывацыйна-індыўдуальнай і групавой дзейнасці. Заключальны этап уключае індыўдуальныя і групавыя справаздачы і іх ацэнку.

У Полацкім дзяржаўным універсітэце самастойная праца студэнтаў разглядаецца як самастойнае выкананне навучэнцамі ў спецыяльна адведзены для гэтага час вучэбнага задання, распрацаванага выкладчыкам, і пад яго апасродкаваным кіраваннем, так і як вучэбнай дзейнасць, арганізаваная самім студэнтам, матываваная яго ўласнымі пазнавальнымі патрэбнасцямі, і ў рацыянальны, з яго пункту гледжання, час.

У адукацыйным працэсе Магілёўскага дзяржаўнага універсітэта імя А. А. Куляшова выкарыстоўваюцца такія новыя адукацыйныя тэхналогіі: мыследзейнасці, праблемнага навучання, метаплана, гульнёвага навучання, калектыўнага ўзаемадзеяння, інтэрактыўнага навучання, тэставага кантролю ведаў і інш. Пастаянна ўдасканальваюцца формы навучання, сярод якіх праблемныя лекцыі, пазіцыйнае навучанне, педагагічны рынг, вучэбнае інспектаванне, трэнінгі, круглыя сталы, узаемныя кансультацыі, творчыя справаздачы, выстаўкі. Працэс выкладання і засваення ведаў арганізуецца з улікам тэхнічных і чалавечых рэсурсаў у іх узаемадзеянні дзеля аптымізацыі форм адукацыі.

Такім чынам, інавацыйная дзейнасць у сферы адукацыі – гэта дзейнасць па распрацоўцы, асваенні, выкарыстанні і распаўсюджванні новага, укараненні эксперыментальна правяранных ідэй, тэорый, модуляў, тэхналогій, гіпотэз.

Важна адзначыць, што праводзіцца такая дзейнасць ва ўмовах заканадаўчага рэгулявання на аснове Канцэпцыі інавацыйнай палітыкі Рэспублікі Беларусь на 2003–2007 гг. У сучасных умовах выспела новая задача – прыняцце на дзяржаўным узроўні рашэнняў, якія б адпавядалі не толькі сучаснай эканамічнай сітуацыі, але і прадугледжвалі забеспячэнне інтэлектуальнага прагрэсу нацыі. Клопат пра павышэнне навукаёмкасці ўнутранага валавога прадукту, які пакуль што складае ўсяго 0,81%, у той час як у развітых краінах гэты паказчык складае 2–3% [4], не можа быць забяспечаны без развіцця ў сістэме прафесійнай адукацыі гуманітарнай сферы, якая выступае не так дапаможнай, як прыярытэтнай у справе раскрыцця творчых магчымасцяў навучэнскай моладзі.

Нізкі ў краіне і працэнт штогоднага абнаўлення прадукцыі: 3% супраць 30% у краінах Еўрапейскага саюза. Таму дзяржава павінна быць гатовай аказаць падтрымку ініцыятывам, накіраваным на разгортванне інавацыйнай інфраструктуры, у склад якой увойдуць навукова-тэхнічныя (тэхналагічныя) паркі, інавацыйныя

інавацыйныя цэнтры, бізнес-інкубатары, цэнтры трансферу тэхналогій, закліканыя каардынаваць працу ўсіх удзельнікаў інавацыйных тэхналогій.

Не менш актуальная задача – навучыцца кіраваць інавацыйнымі працэсамі, праводзіць кваліфікаваны маніторынг іх эфектыўнасці. Дзеля гэтага ў Рэспубліке Беларусь праз сістэму спецыяльных устаноў павышэння кваліфікацыі і праз самаадукацыю распачата падрыхтоўка спецыялістаў, здольных да праектавання, мадэлявання і адбору інавацыйных ідэй. У Акадэміі паслядыпломнай адукацыі дзейнічаюць мэтавыя курсы для падрыхтоўкі менеджэраў інавацый, кантынгент слухачоў якіх – кіраўнікі і ўдзельнікі інавацыйнай дзейнасці. Яны займаюцца пытаннямі распрацоўкі і рэалізацыі інавацыйных мадэляў, пошукам шляхоў, механізмаў і алгарытмаў увядзення новага.

Перадавыя навуковыя тэхналогіі, пакладзеныя ў аснову вучэбных курсаў, несумненна, павінны прынесці рэальныя вынікі, скіраваныя на аптымізацыю інтэлектуальных і інфармацыйных рэсурсаў, стварэнне сістэмы кіравання якасцю інавацыйных пераўтварэнняў, інфармацыйна-аналітычнае забеспячэнне інавацыйнай дзейнасці.

Літаратура

1. Бузук, М. П. Развіццё і рэалізацыя інавацыйных тэхналогій / М. П. Бузук, А. У. Кравец // Весці беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта. Сер. 1, Педагогіка, псіхалогія, філалогія. – 2004. – № 1. – С. 105–108.
2. Демчук, М. В. Проблемы инновационного развития высшей школы Республики Беларусь / М. В. Демчук // Высэйшая школа. – 2005. – № 4. – С. 13–17.
3. Демчук, М. В. Информационное общество, инновационная деятельность и система образования / М. В. Демчук // Высэйшая школа. – 2005. – № 6. – С. 4–6.
4. Концепция инновационной политики Республики Беларусь на 2003–2007 годы // Кіраванне ў адукацыі. – 2005. – № 3. – С. 3–7.
5. Тавгень, О. И. Роль системы повышения квалификации инновационной деятельности / О. И. Тавгень // Веснік адукацыі. – 2006. – № 5. – С. 12–13.
6. Цыркун, И. И. Развитие метакогнитивных представлений об инновационно-педагогической деятельности / И. И. Цыркун // Педагогические инновации. – 2004. – № 1. – С. 37–42.